

Izvorni znanstveni članak
UDK: 811.163.42'373.45'374.8
811.163.42'373.45'374.8:004.7

Primljen: 26. 2. 2018.
Prihvaćen: 1. 10. 2018.

RODITELJ HELIKOPTER: (NE)POTREBAN KALK

Ivana Marinić*

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Višnja Pavičić Takač**

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

U hrvatskom medijskom prostoru javljaju se dvije prevedenice složenice *helicopter parent* iz engleskoga jezika: *helikopter roditelj* i *roditelj helikopter*. Uz to je vezano nekoliko problema. Prije svega, češće upotrebljavani oblik *helikopter roditelj* nije prototipan za hrvatski jezik što analiziramo metodama kognitivne gramatike. Drugo, bez jasnog objašnjenja nejasno je koje se osobine helikoptera pripisuju roditeljima. Hrvatski govornici sintagmu tumače različito, npr. 'roditelj koji se ne brine za svoje dijete' ili 'sposoban roditelj koji sve stiže', dok je pravo značenje sintagme 'roditelj koji je pretjerano zaštitnički nastrojen prema djeci'. Konceptualizaciju originalnog značenja i ostalih tumačenja sintagme analiziramo pomoću teorije konceptualne integracije. Statističkom analizom pokazujemo da ni napredni govornici engleskoga jezika, ako nisu upoznati sa značenjem izvorne složenice, ne razumiju značenje kalka. Zaključujemo da je potrebno odabrati prijevodni ekvivalent i uvesti ga u internetski rječnik Hrvatski jezični portal te isto tako postupiti i s ostalim prevednicama koje se svakodnevno pojavljuju u hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: kalk, konceptualizacija, strani jezik, rječnik

1. UVOD

Ovaj rad bavi se engleskom složenicom *helicopter parent* i kalkovima *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj* u hrvatskome jeziku, kao ilustracijom promjena koje se događaju u hrvatskom vokabularu pod utjecajem engleskoga jezika, te reakcije izvornih govornika na novu sintagmu u jeziku. Složenica je odabrana zbog toga što se pojavljuje u internetskim izvorima i služi kao primjer problema s kojim se susreću prevoditelji koji u tekstovima namijenjenim širokoj publici nailaze na izraze koji nemaju prijevodni ekvivalent u hrvatskome jeziku te se služe kalkiranjem.

Pojava kalka pripada domeni kontaktne lingvistike, u ovom slučaju englesko-hrvatskih jezičnih kontakata. Kalk je prijevod strane riječi ili izraza, riječ po riječ (Haugen, 1956: 52; Filipović, 1986: 42; Haspelmath i

* imarinic@foozos.hr

** vpavicic@ffos.hr

Tadmor, 2009: 39; Turk, 2013: 45), a u hrvatskome jeziku kalkiranje je uočeno od početka hrvatske leksikografije u 18. stoljeću (Turk i Pavletić, 2002). I danas se susrećemo s pojavom kalkiranja i unatoč tome što se često mogu čuti kritike na račun pojave te vrste anglizama u hrvatskome jeziku, Turk i Pavletić (2002), primjerice, smatraju da su kalkovi kompromisna rješenja koja zadovoljavaju jezičnu praksu. Haspelmath i Tadmor (2009: 46) ne smatraju ih potrebnima u jeziku tvrdeći da je u svakome jeziku moguće stvoriti nove riječi za nove koncepte. No, dok se riječ ne ustalila i ne postane institucionalizirana u smislu integracije u postojeći korpus riječi kao općeprihvaćen, suvremen leksem (Quirk i sur., 1985: 1522 ff.), postavlja se pitanje upotrebe tih kalkova bez dodatnih objašnjenja njihova značenja. *Roditelj helikopter* nije usamljen slučaj. Metaforičke složenice poput *rat race*, *glass ceiling*, *garage wine*, *tiger mother*, *snail mail* prevedene su doslovno na hrvatski jezik te se u člancima na internetu mogu pronaći kalkovi *utrka štakora*, *stakleni strop*, *garažno vino*, *majka tigrica* ili *puževa pošta* koji bez dodatnog objašnjenja ne znače mnogo hrvatskim govornicima (Schmidt i Marinić, 2017). Unatoč niskoj čestotnosti tih kalkova, bilo bi poželjno uvrštavati ih u internetske rječnike i na taj način omogućiti čitateljima provjeru njihova značenja. Ovaj će rad pokazati kako konceptualizacija nepoznatih kalkova može ići u različitim smjerovima, pod utjecajem individualnih ili općih znanja koja pripadaju znanju o svijetu, a bavit će se i gramatičkim ustrojem navedenih kalkova, također kao ilustracijom različitosti u engleskome i hrvatskome jeziku kada su u pitanju sljedovi dviju imenica.

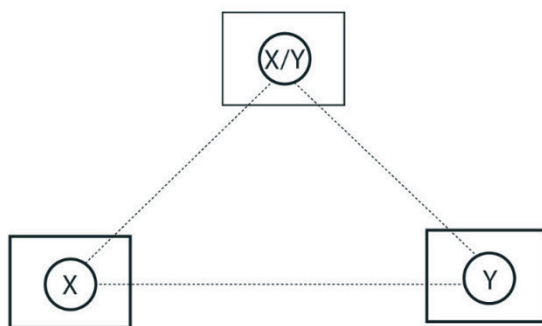
2. TEORIJSKI OKVIR: KOGNITIVNI PRISTUP SLOŽENICAMA U ENGLESKOME JEZIKU I NJIHOVIM KALKOVIMA U HRVATSKOME JEZIKU

U engleskome jeziku izraz *helicopter parent* tretira se kao složenica, odnosno morfološka kategorija¹ kako ju tretiraju i svi konzultirani rječnici (Cambridge Dictionary, 2018; Collins Dictionary, 2018; Merriam-Webster, 2018; Oxford Dictionary, 2018), dok je prevedenica *helikopter roditelj* (odnosno *roditelj helikopter*, ovisno o izvoru) apozicijska imenska sintagma², odnosno pripada

¹ Sljedove dviju imenica različiti autori tumače različito, kao složenice (engl. *noun compounds*) ili konstrukcije sastavljene od dviju imenica (engl. *noun + noun constructions*), odnosno kao strukture koje pripadaju morfološkoj ili sintaktičkoj razini. Literatura koja se bavi jednim i(li) drugim navodi brojne kriterije razlikovanja, kao što su način pisanja, naglasak, međusobni odnos članova složenice, mogućnost premodifikacije prvoga elementa i dr. (za pregled vidi Marinić, 2015: 82–89), no ni prema jednom od tih kriterija nije ih moguće podijeliti u jasno omeđene kategorije niti dokazati njihovu isključivu pripadnost morfološkoj/sintaktičkoj skupini fenomena.

² U hrvatskome jeziku, konstrukcija koja se sastoji od dviju imenica koje se slažu u padežu (npr. *ptica selica*) naziva se apozicijskom imenskom sintagmom (Belaj i Tanacković Faletar, 2014) ili apozitivnom sintagmom (Marković, 2008). Silić i Pranjković (2005: 262) nazivaju ih spojevima riječi ili sintagmemima čije su određenice (tj. glavni tagmemi) i odredbenice (tj. zavisni tagmemi) imenice koje se potpuno ili djelomično podudaraju u gramatičkim svojstvima. Razina kojoj te konstrukcije pripadaju, u svakome slučaju, jest sintaktička, a ne leksička.

sintaktičkoj razini analize. Ta razlika između dvaju jezika u ovome istraživanju nije važna, jer se u analizi vodimo idejom kognitivne gramatike (Langacker, 1987; 1991; 2008; Taylor, 2002) da su semantička i fonološka struktura ostvaraji dviju zasebnih domena ljudskoga iskustva – konceptualizacije i zvuka, odnosno da bi se gramatika trebala reducirati na shematične strukture semantičkih i fonoloških elemenata koji pripadaju spomenutim domenama konceptualizacije i zvuka. Konstrukciju koja se sastoji od slijeda dviju imenica koje tvore kompozitni izraz koji je također imenica Langacker (2008: 504–505) naziva nominalnim složenicama (engl. *nominal compounds*; npr. *jar lid*, *basketball net*, *sheep dog*, etc.), a njihov je temeljni uzorak takav da prva imenica evocira određenu količinu znanja prema kojemu se interpretira druga imenica. Interpretacija se temelji na poznatim scenarijima, pa tako nominalna složenica *sheep dog* ima svoje značenje zahvaljujući poznatom kulturološkom modelu pasa koji čuvaju ovce, a značila bi nešto drugo ukoliko bi standardni model uključivao, recimo, pse koji su poslušni kao ovce. Prirodno, spoj riječi može dobiti svoj smisao kroz kontekst ili bilo koju situaciju koju možemo zamisliti. Langacker (2008: 504) nominalne složenice vidi kao kompleksne predodžbe, čija se konceptualizacija odvija dinamično tijekom vremena. Mentalno aktiviranje kreće od konceptualizatora, tj. osobe koja je početna točka u mentalnom pristupu, a prirodni put mentalnoga aktiviranja može biti različit, no jezično je važan jer se očituje u redu riječi. Po pitanju se odrednika profila³ Langacker (2009: 19) arbitrarno odlučuje za rješenje prema kojemu spojevi dviju imenica nemaju jasno definiranoga odrednika profila. Simbolička struktura prikazana je na slici 1.

Slika 1. Simbolička struktura apozicijske imenske sintagme (Langacker, 2009: 19)

³ Profil je pojam koji se odnosi na podstrukturu konceptualne baze koja je istaknuta kao fokus pozornosti, odnosno konceptualni referent. Primjerice, riječ *lúk* kao svoju bazu evocira predodžbu kruga, unutar kojega profilira jedan njegov dio. Baza za *krov* je predodžba kuće, unutar koje profilira gornji dio koji ju pokriva. Semantička vrijednost izraza proizlazi iz kombinacije baze i profila, odnosno određivanjem položaja entiteta unutar veće konfiguracije (Langacker, 1987: 183, Langacker, 2003: 47–48).

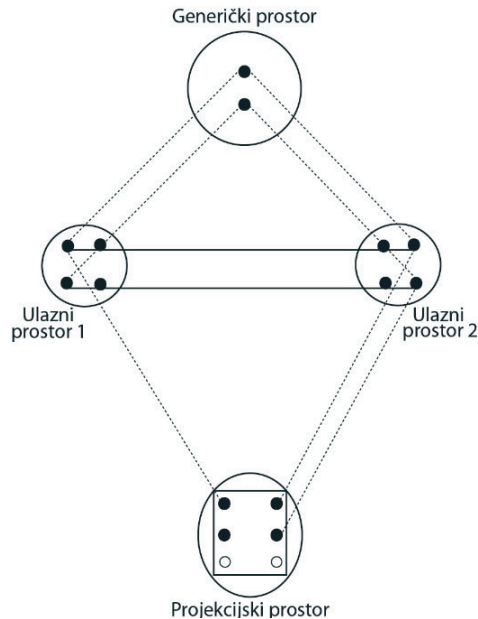
Nasuprot tomu, Taylor (2002: 235–238) smatra da je jedna od dviju sastavnica uglavnom nadređena drugoj. Naime, unatoč tomu što i jedna i druga sastavnica, X i Y, označavaju isti entitet, one to čine s različitim stupnjem specifičnosti. Apozicijski odnosi mogu vladati među kompleksnijim strukturama (npr. *my neighbour the butcher*) ili u spojevima riječi (npr. *woman doctor, child prodigy* i sl.). U oba slučaja jedan od elemenata ima osobine glave, a drugi ga modificira, tj. daje dodatnu konceptualnu supstancu glavi konstrukcije. To je osobito jasno kod primjera *woman doctor*, pri čemu je riječ o osobi koja je istovremeno i žena (*woman*) i liječnik (*doctor*), no ipak je riječ o tipu doktora, a ne tipu žene. S Taylorom se slažu i Belaj i Tanacković Faletar (2014: 198–199), te dodaju da je na pitanje o tome koja je sastavnica odrednik profila u kognitivnoj gramatici odgovor moguće dati isključivo pristupom značenju sintagme i konceptualnom odnosu domena sastavnica. U odnosu dviju sastavnica čiji profili korespondiraju, pri čemu jedna od sastavnica ima nekoliko mogućih domena od kojih se jedna aktivira u kombinaciji s drugom sastavnicom, moguća su oba scenarija – odnosno moguće je da u različitim primjerima dođe do različitih odnosa, u kojima su ili lijeva ili desna sastavnica odrednik profila. Najvažnije, a kao odgovor na ne baš brojne analize iz tradicionalnih hrvatskih gramatika o poziciji modifikatora u apozicijskim imenskim sintagmama, Belaj i Tanacković Faletar (2014: 201) zaključuju da to pitanje implicira odvajanje semantike od pragmatike, ali i semantike i pragmatike od gramatike, a to je nešto što se kosi s temeljima kognitivne gramatike.

Slijedom dviju imenica u engleskome jeziku iz perspektive kognitivne lingvistike bavi se i Benczes (2006). Točnije, ona se bavi semantikom metaforičkih i(li) metonimijskih kombinacija dviju imenica (ibid: 3–4) pokušavajući odgovoriti na dva pitanja: 1) koji je teorijski okvir pogodan za sustavnu analizu semantike metaforičkih i(li) metonimijskih kombinacija dviju imenica i 2) koje pravilnosti postoje u kognitivnim procesima koji proizvode metaforički i(li) metonimijski spojevi riječi i među proizvodima tih procesa, odnosno samim spojevima riječi. Ona izdvaja metaforičke i(li) metonimijske spojeve riječi kao tip imenskih konstrukcija koje je skovao imaginativniji, asocijativniji i kreativniji proces tvorbe riječi koji se temelji na konceptualnoj metafori i metonimiji. Smatra da takve spojeve riječi nije nemoguće analizirati i da one nisu semantički netransparentne – čak štoviše, njih se može analizirati u okvirima kognitivne lingvistike kombiniranom analizom metafore, metonimije, konceptualne integracije, odrednika profila i taksonomijske ljestvice kategorizacije (Benczes, 2006: 4). Zbog toga Benczes (ibid: 184) predlaže termin *kreativna složenica* (engl. *creative compound*) za metaforičke i metonimijske sljedove dviju imenica, a analizom brojnih primjera pokazuje da i najtransparentniji, semantički endocentrični, sljedovi dviju imenica zahtijevaju određenu količinu kreativnoga procesiranja od strane slušatelja da bi se došlo do kompozitnoga značenja konstrukcije.

Teorija koja je prigodna za analizu konceptualizacije spojeva dviju imenica (koje na prvi pogled mogu izgledati i nespojivo, no um pronalazi načine za njihovu integraciju) jest teorija konceptualne integracije koju su usustavili Gilles Fauconnier i Mark Turner (Fauconnier i Turner, 1998; 2002; Turner i Fauconnier, 1995; 2000)⁴. Naime, u bogatoj „šumi“ jezičnih i izvanjezičnih informacija kojima raspolaže ljudski um, pri aktiviranju znanja potrebnoga za razumijevanje ili stvaranje jezičnih konstrukcija, izranjaju tzv. mentalni prostori, odnosno „konceptualni paketi“ koji se stvaraju dok razmišljamo i govorimo sa svrhom lokalnoga razumijevanja i djelovanja (Fauconnier i Turner, 2002: 40). Fauconnier (1985) ih povezuje s teorijom okvira i drugim konstruktima kognitivne lingvistike, ali i znanjima o kratkoročnoj i dugoročnoj memoriji i neuroznanstvenim saznanjima: mentalni prostori mogu biti stvoreni na temelju znanja iz različitih domena, grade se dinamično u radnoj memoriji, a strukturirani su okvirima i kognitivnim modelima. Oni se djelomično sastoje i od aktiviranja struktura iz dugoročne memorije, a mogu i ostati pohranjeni u dugoročnoj memoriji. Mentalni su prostori povezani s drugima i mogu se istovremeno aktivirati. Mogu biti specifični ili generički, a svaki može sadržavati skale, predodžbene sheme, uzorke dinamike sile i ključne odnose. Oni se stvaraju i prilagođavaju kako se misao i razgovor odvijaju i povezani su međusobno različitim preslikavanjima, osobito onima identiteta i analogije. Na slici 2 shematski je predložen višeprostrorni model koji se u svom prototipnom obliku sastoji od dvaju ulaznih prostora⁵ (engl. *input space*), generičkoga prostora (engl. *generic space*) koji sadrži apstrahirane elemente zajedničke dvama ulaznim prostorima te od projekcijskoga prostora (engl. *blend*) koji je sastavljen od nekih elemenata iz dvaju ulaznih prostora, ali i nekih novih, izranjajućih, elemenata te tako čini potpuno nov scenarij i omogućuje interpretaciju kompleksne jezične jedinice (Fauconnier i Turner, 2002). Jedan od poznatih primjera pomoću kojega pojašnjavaju kako od jezičnih struktura dolazimo do pojmovnih elemenata (i obrnuto, od pojmovnih elemenata do jezičnih struktura) je složenica *land yacht* koja se u engleskome jeziku odnosi na veliki, luksuzni automobil. *Land* (hrv. zemlja, tlo) i *yacht* (hrv. jahta) pripadaju različitim domenama, vode i zemlje, između čijih se elemenata stvaraju poveznice (engl. *mappings*) – jahte i automobila, skipera i vozača, ceste i kursa broda, tajkuna i vlasnika automobila. U integriranoj složenici *land yacht*, *land* i *yacht* ne imenuju elemente iz tih domena, već jedan potpuno novi – luksuzni automobil.

⁴ Teorija ima korijene u Fauconnierovu radu *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language* iz 1985.

⁵ Osim temeljnoga modela konceptualne integracije, postoje i različiti modeli koji se dijele s obzirom na ulogu i strukturu ulaznih prostora (za pregled vidi Kövecses, 2006; Turner, 2007; Matovac i Tanacković Faletar, 2009).

Slika 2. Shematski prikaz tipičnoga višeprostornoga modela konceptualne integracije (Fauconnier i Turner, 2002: 46)

Takvi mehanizmi integracije moraju se aktivirati i pri stvaranju i procesiranju apozicijskih imenskih sintagmi (odnosno složenica u engleskome jeziku). Naime, elementi tih sintagmi stupaju u odnose u kojima je jedan element odrednik profila, a drugi ga modificira; no on ne dodjeljuje odredniku profila fiksirane osobine, već one ovise o aktivaciji prigodnoga okvira u određenome kulturnome kontekstu. Turner (2007) na primjeru pridjeva *safe* pokazuje da pridjevi ne dodjeljuju imenicama fiksirane osobine, već njihova uporaba ovisi o aktivaciji prigodnoga okvira u određenome kulturnome kontekstu. Primjer koji Turner navodi su rečenice: „The child is safe“, „The beach is safe“ i „The shovel is safe“, kod kojih nema fiksirane osobine koju pridjev *safe* dodjeljuje imenicama; pridjev nas navodi da integriramo apstraktni okvir opasnosti s određenom situacijom, pri čemu se stvara opsežna mreža konceptualne integracije u kojoj je jedan ulazni prostor stvarna situacija, drugi ulazni prostor scenarij opasnosti, a konačnom integracijom nastaje scenarij u kojem je element s osobinom *safe*. Da bismo razumjeli baš taj scenarij, moramo uspostaviti i interpretirati cijelu mrežu. U prvoj navedenoj rečenici govori se o djetetu kojemu se ništa ne može dogoditi, no druge dvije rečenice evociraju scenarij u kojem je mjesto ili predmet sigurno za dijete. Mislimo da se ta ideja može primijeniti i na razumijevanje odnosa između elemenata složenica, tj. apozicijskih imenskih sintagmi. Budući da izrazi imaju potencijal za značenje (a ne značenje sami po sebi), a ono ovisi o pozadinskom znanju sudionika/interpretatora, kao i o konfiguraciji mentalnoga

prostora zadanoj lokalnim kontekstom, teorija konceptualne integracije dobar je alat za razumijevanje konceptualizacije složenice *helicopter parent* te promjena koje se odvijaju tijekom konceptualizacije njezine prevedenice u hrvatski jezik, osobito kod govornika koji nisu upoznati s njezinim originalnim značenjem u jeziku izvoru.

3. ISTRAŽIVANJE SLOŽENICE HELICOPTER PARENT I NJEZINIH PRIJEVODNIH EKVIVALENATA

Ovaj rad istražuje učestalost upotrebe složenice *helicopter parent* u engleskom jeziku i kalka *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj* u hrvatskome jeziku, njihovo gramatičko ustrojstvo i značenje, prikaz konceptualizacije te tumačenje sintagme na hrvatskome jeziku od strane hrvatskih govornika.

3.1. Cilj istraživanja

Ciljevi istraživanja jesu:

1. Analizirati gramatički ustroj složenice *helicopter parent* i njezinih kalkova *helikopter roditelj* i *roditelj helikopter*.
2. Analizirati značenje, frekventnost upotrebe i konceptualizaciju sintagme *helicopter parent* u jeziku izvoru.
2. Odrediti pojavnost svakoga od navedenih kalkova u hrvatskim korpusima.
3. Analizirati upotrebljavaju li se hrvatske sintagme (kalkovi) u istom značenju kao i engleska složenica.
4. Analizirati na koji način hrvatski govornici tumače kalk *roditelj helikopter* kada su mu izloženi bez konteksta.
5. Usporediti razumijevanje kalka između dvije skupine ispitanika s obzirom na poznavanje engleskoga jezika (viša razina i niža razina).

3.2. Metodologija istraživanja

U analizi gramatičkoga ustroja primijenjena je teorija kognitivne gramatike, odnosno postojeći modeli opisa spojeva dviju imenica u dvama jezicima (Langacker, 1987, 2008; Taylor, 2002; Belaj i Tanacković Faletar, 2014) na primjerima *helicopter parent*, *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj*.

Analiza značenja sintagmi provedena je englesko-engleskim, englesko-hrvatskim i hrvatsko-hrvatskim rječnicima (Dictionary Cambridge, 2018; Collins Dictionary, 2018; Merriam-Webster, 2018; Oxford Dictionary, 2018; Matešić, 1982; Filipović, 1992; Bujas 2001; Menac, Fink-Arsovski i Venturin, 2003; Bendow, 2006), te analizom primjera u trima korpusima: COCA, BNC, enTenTen te HNK i HrWac⁶. Osim toga, analiziraju se i značenja pojavnice

⁶ Korpus COCA (Davies, 2008 – danas) sadrži preko 560 milijuna riječi uz jednaku zastupljenost govornih tekstova, književnih tekstova, tekstova iz časopisa i novina te akademskih tekstova. Korpus je suvremen (uključuje tekstove od 1990. do 2017.) i redovito se nadopunjuje. Njegovo sučelje omo-

dobivena pretraživačem Google u obliku „roditelj helikopter“ hr, odnosno „helikopter roditelj“ hr. U obzir su uzeti svi padežni oblici u jednini i množini.

Nakon toga analizirana je učestalost upotrebe u navedenim korpusima. Za korpus COCA, BNC, enTenTen, HNK i HrWac moguće je navesti točan broj pojavnica za svako značenje koje pojavnica ima. Međutim, broj pojavnica naveden uz pretragu pretraživačem Google odnosi se na sve pojavnice svih značenja te, unatoč mogućnostima ograničavanja pretrage na određene rezultate koji uključuju ili isključuju pojedine riječi, pretraga uključuje mnogo parazitskih pojavnica poput, primjerice, tekstova koji se ponavljaju. Iz toga su razloga podaci vezani uz broj pojavnica u pretraživaču Google informativni.

Analiza mogućih konceptualnih procesa u pozadini engleske složenice te načina tumačenja hrvatskoga kalka temelje se na teoriji konceptualne integracije (Fauconnier i Turner, 2002; Turner, 2007).

Statistička i konceptualna analiza tumačenja značenja sintagmi temelji se na prigodnom korpusu proizašlom iz upitnika koji sadrži definicije koje su dali sudionici istraživanja (opis ulaznih varijabli upitnika slijedi u poglavlju 3.3.). Odgovori ispitanika na pitanje o značenju sintagme *roditelj helikopter* upućuju na odnose koji implicitno leže u informacijama s područja percepcije, djelovanja i introspekcije, pohranjeni u konceptualnom sustavu. Statističkim se postupcima testirala hipoteza o sukladnosti distribucija definicija sintagmi među govornicima hrvatskoga kao materinskoga jezika s manjim ili većim stupnjem poznavanja engleskoga jezika.

3.3. Upitnik

Podatci o tome kako sintagmu *roditelj helikopter* tumače hrvatski govornici prikupljeni su internetskim upitnikom. Upitnik je distribuiran društvenim mrežama i elektroničkom poštom, a ispitanici su mu pristupili dobrovoljno. Prvi je dio upitnika bio demografski, a sastojao se od 10 pitanja u kojima su ispitanici naveli opće podatke o spolu, dobi i obrazovanju te vlastitu procjenu poznavanja engleskoga i drugih jezika uz hrvatski kao materinski jezik. Drugi dio upitnika odnosio se na 11 sintagmi, prijevodnih ekvivalenata metaforičkih složenica u engleskome jeziku, i tumačenje njihova značenja. Sintagme su navedene bez konteksta kako se ispitanici ne bi mogli oslanjati

gućuje pretragu frazema i daje podatke o učestalosti frazema u korpusu po vrsti teksta i razdoblju. Također, svaki je frazem moguće analizirati u kontekstu u kojem se nalazi, što je iznimno korisno za analizu u ovome radu. British National Corpus (BNC) čini 100 milijuna riječi, većinom pisanoga jezika (90 %) s kraja 20. stoljeća. Skupinu korpusa enTenTen čine korpusi sastavljeni od engleskih tekstova objavljenih na internetu, a ciljna veličina je više od 10 milijarda riječi (Jakubiček i sur., 2013). BNC i enTenTen korpusi dostupni su sučeljem Sketchengine (www.sketchengine.eu). Hrvatski nacionalni korpus – HNK (Tadić, 2009) – usustavljena je zbirka odabranih tekstova pretežno suvremenoga hrvatskoga jezika koji pokrivaju razne medije, žanrove, stilove, područja i tematiku, a sastoji se od 216,8 milijuna pojavnica. HrWac jest mrežni korpus hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga jezika, a sastoji se od 1,4 milijarde pojavnica (Ljubešić i Klubička, 2014).

na kontekst pri tumačenju njihova značenja. U ovome se radu predstavljaju rezultati koji se odnose na sintagmu *roditelj helikopter*, a od ispitanika se tražilo da daju što detaljniju definiciju značenja sintagme, s napomenom da pokušaju protumačiti sintagmu čak i ako ju ne znaju ili nisu sigurni u njezino značenje.

Odgovori ispitanika analizirani su s obzirom na vrstu definicije. Kategorije definicija određene su nakon detaljne analize svih definicija u rječnicima, korpusima i među sudionicima. Tri su nezavisna procjenitelja (dva profesora hrvatskoga jezika i jedan učitelj) svrstali definicije u ponuđene kategorije. U slučaju međusobnoga neslaganja procjenitelja, u obzir se uzelo to kako su definiciju kategorizirala dva od tri procjenitelja, a ukoliko su se sve tri kategorije razlikovale, što je bilo vrlo rijetko, još su dva procjenitelja (profesori engleskoga jezika) kategorizirala samo te izraze, da bi potom kao konačna kategorija bila određena ona koju je odabralo najviše procjenitelja. Konačno, kategorije definicija kodirane su u svrhu statističke analize u dvije varijable za svaki izraz: odgovara definiciji u engleskome jeziku i ne odgovara definiciji u engleskome jeziku, pri čemu su sve definicije koje imaju sve elemente definicije u engleskome jeziku (poglavlje 4.2.) kategorizirane kao one koje odgovaraju definiciji u engleskome jeziku.

Statistička analiza upitnika provedena je pomoću programskoga paketa IBM SPSS Statistics 22, a, uz deskriptivnu je statistiku, primijenjen i test χ^2 .

3.4. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 86 izvornih govornika hrvatskoga jezika različite dobi, različitoga stupnja obrazovanja i s različitim stupnjevima poznavanja engleskoga jezika (v. tablicu 1). Od ukupno 86 ispitanika, 24,4 % čine muški, a 75,6 % ženski ispitanici. Najviše je ispitanika u dobi od 31 do 40 godina. Najveći broj ispitanika ima završen četverogodišnji ili petogodišnji studij. Svim je ispitanicima hrvatski materinski jezik, a jedna je ispitanica dvojezična i materinski su joj jezici mađarski i hrvatski. Samo 4,7 % ispitanika ne govori engleski jezik. Ispitanici koji govore engleski jezik procijenili su svoje znanje toga jezika prema ZEROJ-u (Vijeće Europe, 2001) od razine poznavanja jezika A1 do C2. Prema procjeni vlastite razine poznavanja jezika ispitanici su podijeljeni u dvije referentne skupine koje će se koristiti tijekom statističke analize: ispitanici na naprednoj razini poznavanja engleskoga jezika C1 do C2 (ovdje će se iz praktičnih razloga zvati *ispitanicima s višom razinom EJ*) te ispitanici čija je razina poznavanja engleskoga jezika B2 ili niža, uključujući i ispitanike koji ne govore engleski jezik (ovdje *ispitanici s nižom razinom EJ*). Iako je riječ o samoprocjeni ispitanika, ovdje se pretpostavlja da su sudionici istraživanja relativno točno procijenili svoju razinu poznavanja engleskoga jezika. Dodatni test koji bi testirao razinu znanja opteretio bi sudionike istraživanja, a budući da je sudjelovanje bilo dobrovoljno i nije bilo plaćeno, postojala je bojazan da bi sudionici mogli odustati od rješavanja

dugačkoga upitnika. Pretpostavlja se da se sudionici koji su razinu svojega poznavanja jezika procijenili kao naprednu uistinu osjećaju kompetentnima u jeziku, a s obzirom na to da je u konačnici napravljena razlika isključivo između govornika na višoj razini poznavanja jezika (tj. naprednih govornika) i govornika na nižoj razini, ostale nijanse među govornicima nisu presudne.

Tablica 1. Demografski podatci (N = 86)

Obilježje	%
Dob	
18–24	8,1
25–30	15,1
31–40	47,7
41–50	18,6
51–60	7,0
61+	3,5
Stupanj obrazovanja	
srednja škola	10,5
dvo/trogodišnji studij	9,3
četverol/petogodišnji studij	53,5
znanstveni magisterij	9,3
doktorat znanosti	15,1
ostalo	2,3
Samoprocjena razine poznavanja engleskoga	
ne zna engleski	4,6
A1	4,6
A2	9,3
B1	7,0
B2	22,1
C1	23,3
C2	29,1

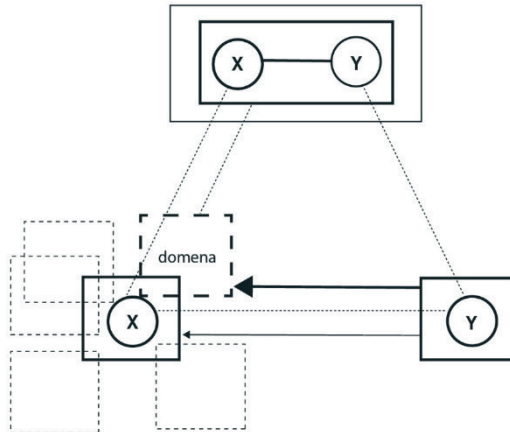
4. ANALIZA

Slijedi prikaz rezultata analize, najprije gramatičkoga ustroja složenice u engleskom jeziku i njezinih kalkova u hrvatskome jeziku, a zatim i analize značenja, učestalosti upotrebe i konceptualizacije sintagme *helicopter parent* u engleskom jeziku, te analize značenja, učestalosti upotrebe i konceptualnih procesa u pozadini tumačenja sintagme *roditelj helikopter*. Naposljetku će se prikazati rezultati statističke analize kojom se ispitala uloga poznavanja engleskoga kao stranoga jezika u razumijevanju i procesiranju sintagmi u materinskome jeziku.

4.1. Gramatički ustroj složenice u engleskom jeziku i njezinih kalkova u hrvatskom jeziku

Kako bismo dali odgovor na pitanje koji je od prijevodnih ekvivalenata koji se koriste u hrvatskim korpusima u skladu s prototipnim načinom upotrebe apozicijskih imenskih sintagmi u hrvatskome jeziku, pristupili smo analizi gramatičkog ustroja složenice *helicopter parent* i kalkova *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj*.

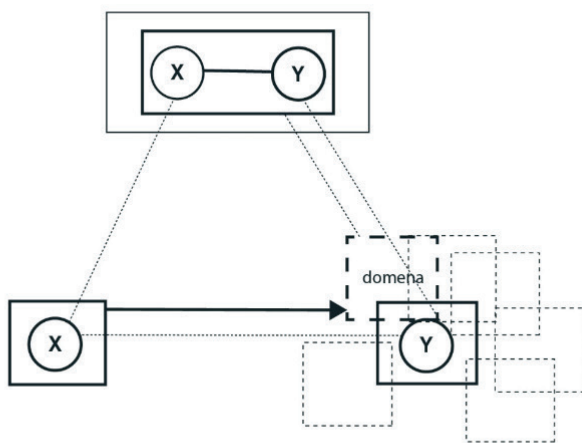
Kao što je rečeno u poglavlju 2, unatoč različitom pristupu kombinaciji dviju imenica u dvama jezicima unutar tradicionalne gramatike, u ovome se radu elementi izraza *helicopter parent* i hrvatskih kalkova *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj* promatraju kroz odnos u koji stupaju njihove sastavnice X i Y, čiji profili korespondiraju. Naime, Belaj i Tanacković Faletar (2014: 198–199) tvrde da je u kognitivnoj gramatici na pitanje o tome koja je sastavnica odrednik profila odgovor moguće dati isključivo kroz pristup značenju sintagme i konceptualnom odnosu domena sastavnica. U tom odnosu, pri čemu jedna od sastavnica ima nekoliko mogućih domena od kojih se jedna aktivira u kombinaciji s drugom sastavnicom, moguća su oba scenarija – odnosno moguće je da u različitim primjerima dođe do različitih odnosa, u kojima su ili lijeva ili desna sastavnica odrednik profila. U primjerima u hrvatskom jeziku, poput *ptica selica*, *nož skakavac*, *kanu jednoklek* i sl. (slika 3) odrednik profila je lijeva sastavnica, a desna je njezin modifikator jer aktivira određenu domenu glave sintagme, ali i predstavlja njezinu elaboraciju te na taj način sužava značenjski opseg prvoga člana čiji profil nasljeđuje konstrukcija u cjelini. U primjeru koji se ovdje analizira riječ je o tipu roditelja čiji je podtip roditelj helikopter.

Slika 3. *Roditelj helikopter – modifikator i odrednik profila*
(prilagođeno iz Belaj i Tanacković Faletar, 2014: 202)

U odnosu stupaju dvije nominalne sastavnice *roditelj* i *helikopter*, čiji profili korespondiraju (na slici su povezani isprekidanom linijom). Pritom sastavnica X (*roditelj*) ima nekoliko potencijalnih domena od kojih se u kombinaciji sa sastavnicom Y (*helikopter*) (deblja puna strelica) aktivira jedna od njih (deblji isprekidani kvadrat) te se na njoj temelji interpretacija značenja složene konstrukcije (deblje otisnuti pravokutnik gornje, složene konstrukcije). Iako je riječ o dvije nezavisne sastavnice, u složenoj je konstrukciji profil jedne od sastavnica izraženiji – u ovome je slučaju to lijeva sastavnica X, *roditelj*, koja je odrednik profila.

U primjeru *helikopter roditelj* odrednik profila je desna sastavnica. Aktivacija se odvija na jednak način kao kod primjera *roditelj helikopter*. Naime *helikopter*, kako slika 4 prikazuje, aktivira jednu domenu iz matrice leksema *roditelj*. Na taj isti način, u engleskoj se složenici interpretacija druge imenice *parent* (odrednika profila) odvija prema znanju koje evocira prva imenica *helicopter* (modifikator) i temelji se na poznatim scenarijima. U slučaju navedene složenice u engleskome jeziku, takav je poredak prototipan, s desnim članom kao glavom sintagme, dok u hrvatskome jeziku odrednik profila može biti lijeva ili desna sastavnica (Belaj i Tanacković Faletar, 2014: 201–202).

Slika 4. Konceptualni odnosi složene *helicopter parent*, odnosno apozicijske imenske sintagme *helikopter roditelj* – modifikator i odrednik profila (prilagođeno iz Belaj i Tanacković Faletar, 2014: 201)

Razlika u dvama jezicima u položaju glave sintagme na jezičnoj razini, odnosno odrednika profila na pojmovnoj razini, može se objasniti konvencijom u jeziku, jer unatoč različitom poretku u dvama jezicima, članovi sintagme stupaju u iste odnose. Apozicijska imenska sintagma u hrvatskome jeziku predstavlja konstrukciju u kojoj obje sastavnice označavaju (profiliraju) isti entitet, no ona ujedno predstavlja i specifičan vid modifikacije u kojem u

prototipnim slučajevima desna sastavnica konstrukcije modificira lijevu, a u rjeđim, neprototipnim, lijeva desnu (Belaj i Tanacković Faletar, 2014: 205). U slučaju navedene složenice u engleskome jeziku, takav je poredak prototipan, s desnim članom kao glavom sintagme, dok je u hrvatskome jeziku kod apozicijskih imenskih sintagmi to iznimka od pravila. Tako bi, uvjetno rečeno, pravilniji oblik sintagme bio *roditelj helikopter*, s odrednikom profila na lijevoj strani. *Roditelj helikopter* je specifičan tip roditelja.

4.2. *Analiza značenja, frekventnosti upotrebe i konceptualizacije sintagme helicopter parent u engleskom jeziku*

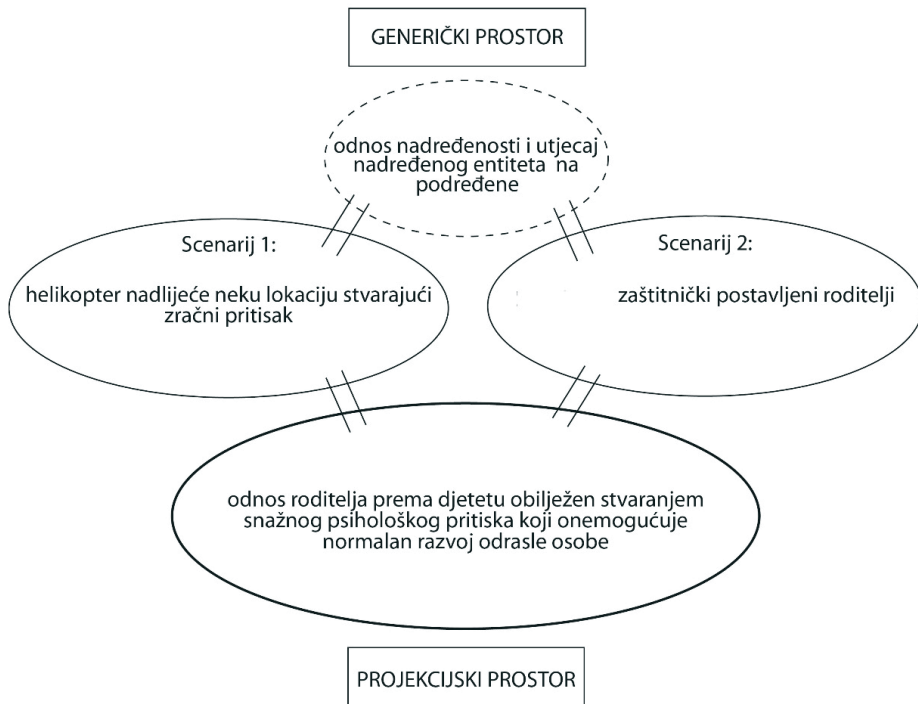
U jednojezičnim mrežnim rječnicima engleskoga jezika (Cambridge Dictionary, 2018; Collins Dictionary, 2018; Merriam-Webster, 2018; Oxford Dictionary, 2018) složenica *helicopter parent* definirana je kao ‘roditelj koji je pretjerano zaštitnički nastrojen, intenzivno uključen u život svoga djeteta, pokušava ga kontrolirati i preuzima brigu o svim aspektima djetetova života’. Isto značenje moguće je iščitati i iz malobrojnih 14 pojava *helicopter parent* i 28 pojava *helicopter parents* u korpusu COCA. Tablica 2 prikazuje broj pojava složenice u jednini i množini u korpusima BNC, enTenTen i na Googleu. Google pretraga „helicopter parent“ izbacuje oko 226 000 rezultata, „helicopter parents“ 877 000 pojava, a pregled prvih (obično najrelevantnijih) stranica ukazuje na isto značenje sintagme. Pretraga enTenTen korpusa pokazuje da s godinama broj pojava *helicopter parent* raste, od 54 u 2008. godini do 399 u 2013., a zatim u 2015. pada na 258 pojava, dok *helicopter parents* raste od 106 pojava u 2008. godini, preko 392 u 2013. do 426 pojava u 2015. godini. Pojam je sve učestaliji te ne čudi da se pojavljuje i u hrvatskome jeziku.

Tablica 2. Broj pojava *helicopter parent* i *helicopter parents* u korpusima i na Googleu

	helicopter parent	helicopter parents
BNC	-	-
English web 2008 (enTenTen)	54	106
English web 2013 (enTenTen)	399	392
English web 2015 (enTenTen)	258	426
COCA 2018	14	28
Google	226.000	877.000

Kod izvornoga značenja sintagme (slika 5) u engleskome jeziku, znanje o karakteristikama helikoptera i njegovu utjecaju na okoliš koje ulazi u prvi ulazni prostor jest sljedeće: rotirajuća elisa helikoptera pri niskom nadlijetanju nekoga teritorija stvara zračni pritisak – njegov utjecaj na okolinu vidljiv je na bilju koje se povija prema zemlji i ljudima koji pognuti izlaze

iz helikoptera. U drugom je ulaznom prostoru scenarij brižnoga, zaštitnički postavljenoga roditelja. U generičkome prostoru nalazi se opća predodžba o odnosu nadređenosti i utjecaju nadređenoga entiteta na podređene.

Slika 5. Shematski prikaz procesa konceptualne integracije pri interpretaciji izraza roditelj helikopter sa značenjem: 'roditelj koji je pretjerano zaštitnički nastrojen prema svojoj djeci'

Odnos iznimno brižnih roditelja prema djeci i karakteristike helikoptera integriraju se u predodžbu o roditeljima koji svojom stalnom prisutnošću i nadziranjem svakoga aspekta života svoga djeteta stvaraju nad djetetom i u njegovoj okolini pritisak sličan pritisku zraka koji proizvodi helikopter pri nadlijetanju određene lokacije. To proizlazi iz kombinacije roditeljske uloge nadređenoga koji se brine iz ulaznoga prostora 2 i elise helikoptera koja potpuno natkriva lokaciju i stvara pritisak pod kojim se sve povija. Dakle, dobivamo roditelje pod čijim utjecajem djeca ne mogu „ostati uspravna“, pritisak ih oslabljuje i oslabljuje njihove prirodne kapacitete, baš kao što pritisak zraka helikoptera ruši biljke i onemogućava ljudima ravan i uspravan hod. Roditelj poput helikoptera „visi“ djeci nad glavama, stalno je prisutan i nemoguće je izmaknuti se njihovom „pritisku“, što djeci čini više štete nego koristi. Ispitanici koji su na taj način definirali značenje sintagme navode da roditelji od djece „svojim pretjerano zaštitničkim ponašanjem stvaraju nesigurne i zatvorene osobe“, „ne dopuštaju djeci da se osamostale“, „ne

ostavljaju im mogućnost učenja iz vlastitih pogrešaka“, „odgajaju neurotičnu i zatvorenu djecu ovisnu o drugima“ i slično. Za ispitanike koji su na navedeni način protumačili značenje sintagme *roditelj helikopter* naglašene osobine ponašanja takvih roditelja jesu: pretjerana briga, pretjerana zaštita, pretjerani strah da se njihovu djetetu ne dogodi nešto loše, rješavanje problema umjesto djece, patološka vezanost uz djecu te upravljanje životima djece.

U engleskome je jeziku ta fraza osobito zaživjela u uporabi vezanoj uz školovanje i karijeru mladih ljudi, i to ne samo školskoga uzrasta. Naime u Americi i Velikoj Britaniji pojava roditelja koji se miješaju u akademski život svoje djece tijekom studiranja sve je veća – roditelji posjećuju kampuse i negoduju zbog ocjena svoje djece, dolaze se za njih zalagati kod profesora i nerijetko agresivno nastupaju braneci svoje djeteta, miješaju se u odabir osoba s kojima njihovo dijete dijeli sobu, u djetetove odnose s njima, kao i u sve ostale odnose s ljudima oko njih, a neki se roditelji uključuju i u pregovore s potencijalnim poslodavcima nakon što njihov potomak završi školovanje. To znači da se roditeljsko uplitanje u proces djetetova obrazovanja proteže i nakon punoljetnosti njihove djece, pa i pri zapošljavanju. Često se radi o tome da roditelji koji plaćaju obrazovanje svoje djece na njih gledaju kao na poslovni ulog ili projekt i stalo im je da im se „investicija“ isplati. Ako tijekom školovanja nešto krene po zlu, skloni su učiniti sve da dokažu kako njihova „investicija“ nije bila uzaludna – dovoditi u pitanje ispravnost ocjena, kontrolirati preko svake mjere sve poteze svoga djeteta, pa čak i raditi brojne stvari umjesto njega – pisati radove, molbe za posao, ugovarati intervju i slično (Bayless, 2013).

4.3. *Analiza značenja, frekventnosti upotrebe i konceptualnih procesa u pozadini tumačenja značenja sintagme roditelj helikopter*

Helicopter parent(ing) je izraz koji u hrvatskome jeziku nema konvencionalizirani prijevodni ekvivalent (Filipović, 1992; Bujas, 2001; Bendow, 2006). U hrvatskim frazeološkim rječnicima (Menac, Fink-Arsovski i Venturin, 2003; Matešić, 1982) također nema zabilježenih primjera tih dviju čestica kao ni u HNK korpusu (Tadić, 2009). Pri prevođenju na različitim internetskim stranicama koristi se apozicijska imenska sintagma *helikopter roditelj* te rjeđe *roditelj helikopter*. Tablica 3 prikazuje broj njihovih pojava u HrWac korpusu i na Googleu. U HrWac korpusu nalazimo samo tri pojavnice sintagme *roditelj helikopter*, što ne čudi s obzirom na to da je riječ o pojavi u psihologiji odnosa djece i roditelja koju se tek u novije vrijeme sustavno istražuje i precizno definira, iako ona u nekom obliku vjerojatno postoji otkad postoji i odnos roditelj-dijete. Zanimljivo, sintagma *helikopter roditelj* koja nije u skladu s prototipnim odnosom elemenata unutar apozicijske imenske sintagme u hrvatskom jeziku, pojavljuje se u HrWac korpusu 9 puta u svim kombinacijama padeža, s istim značenjem. Google pretraga „roditelj helikopter“ hr izbacuje 24 rezultata, „helikopter roditelj“ hr oko 460 rezultata,

a određeni broj pojavnica odnosi se i na različite padeže iste sintagme (tablica 3). Sintagma se na Googleu pojavljuje i u sljedećim inačicama: roditelja-helikoptera, roditeljstvo helikopterom, helikopter-roditelj, roditelj „helikopter“, tzv. „roditelja helikoptera“, „helikopter mama“, „helikopter“ bake i djedovi, helikopter roditeljstvo, što upućuje na to da je koncept te vrste roditelja ili roditeljskog stila prisutan u internetskim tekstovima, no ne postoji jedinstven način njegova jezičnog označavanja.

Tablica 3. Značenje i učestalost sintagmi *helicopter parent* i roditelj helikopter u korpusima

sintagma	korpus	značenje	učestalost
helikopter roditelj	Google	Pretjerano zaštitnički postavljeni roditelji, koji se nepotrebno miješaju u sve aspekte života njihova djeteta.	oko 460
	hrWac		9
roditelj helikopter	Google		24
	hrWac		3
helikoptera roditelja	Google		79
helikopter roditelji	Google		487
helikopter roditelju	Google		4
helikopter roditeljima	Google		116
roditelja helikoptera	Google		75
roditelji helikopteri	Google		795
roditeljima helikopterima	Google		4

Učestalost upotrebe nije velika ni u engleskome jeziku, iz kojega sintagma potječe te se očekuje da će ona uglavnom biti nepoznata većini ispitanika, a u nešto manjoj mjeri onima koji su napredni govornici engleskoga kao stranoga jezika. Odnos koji označava ta sintagma jest ‘tip roditelja’, tj. *roditelju* se, kao odredniku profila, pripisuju osobine *helikoptera*. S obzirom na nisku učestalost konstrukcije u hrvatskome jeziku, konceptualizacija koja je preduvjet razumijevanju sintagme teče u različitim smjerovima kod hrvatskih govornika i ispitanici daju različite definicije sintagme, koje se mogu svrstati u 4 kategorije: prezaštitnički nastrojen roditelj, roditelj koji je sposoban i sve uspijeva, nezainteresiran i nedostupan roditelj, te ostala različita tumačenja (tablica 4).

Tablica 4. Značenje i učestalost sintagmi *helicopter parent* i roditelj helikopter (odgovori ispitanika)

sintagma	korpus	značenje	učestalost
roditelj	ispitanici	Prezaštitnički nastrojen roditelj	35
helikopter	(N = 86)	Sposoban roditelj, roditelj koji sve uspijeva	11
		Nezainteresiran roditelj, nedostupan svome djetetu	11
		Ostalo (roditelj koji pretjerano maše rukama itd.)	7
		Ne znam	22

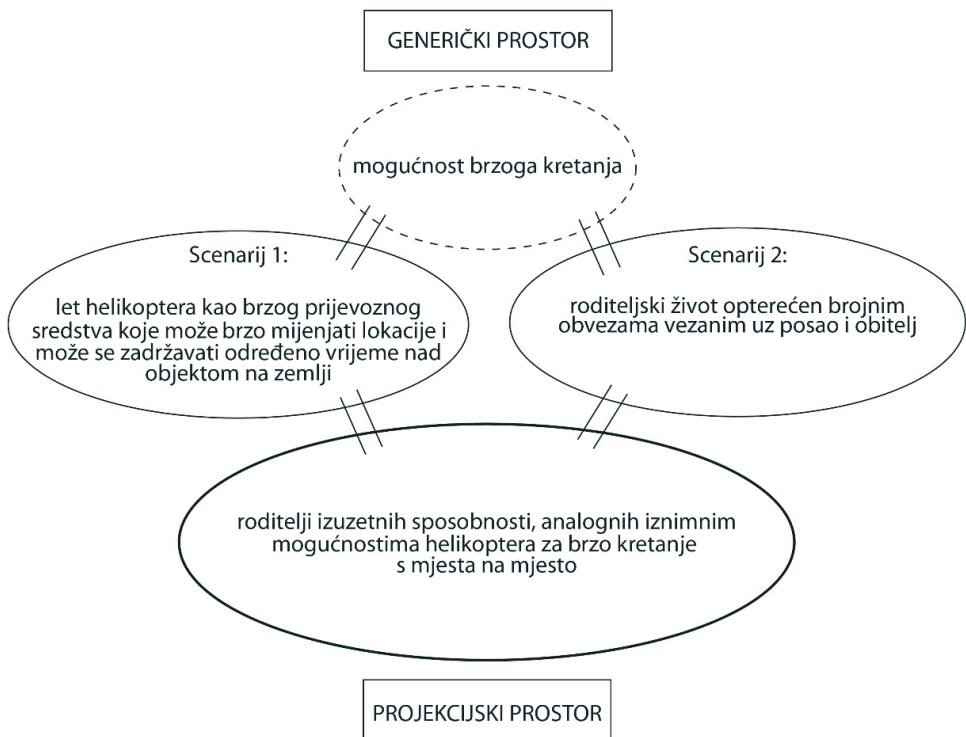
Ono što je zajedničko svim govornicima jest da su, bez obzira na to poznaju li sintagmu u engleskom ili hrvatskom jeziku ili ne, dvije imenice postavili u isti konceptualni odnos. Imenica *roditelj* shvaćena je kao glava konstrukcije (trajektor), a imenica *helikopter* kao orijentir te je konstruirano značenje „roditelj čije ponašanje ima karakteristike helikoptera“. Ispitanici nisu pripisali trajektoru, koji je živo biće, osobine koje se odnose na izgled, oblik, veličinu ili neko drugo vanjsko obilježje nežive stvari, već su među raznovrsnim pozadinskim znanjima profilirali funkciju helikoptera i njegov utjecaj na okolinu. Razlog tomu vjerojatno leži u činjenici da je pri konceptualizaciji roditelja manje istaknuta percepcija izgleda pojedinih roditelja, a naglašena je ideja o njihovim osobinama, odgojnim stilovima i utjecaju navedenoga na život, odgoj, osjećaje i ponašanje njihove djece. Drugim riječima, u njihove je predodžbe uključeno enciklopedijsko znanje, odnosno znanje o svijetu. Pri konceptualnoj integraciji dvaju mentalnih prostora pri tumačenju značenja sintagme *roditelj helikopter* generički prostor sadrži znanje o odnosu nadređenosti i utjecaja nadređenoga entiteta na okolinu. No ta su znanja ispitanici integrirali na tri različita načina, koje se najvećim dijelom može svrstati u tri kategorije: 1. *roditelj helikopter* jest roditelj koji ima potrebu „nadlijetati“ djecu, tj. prezaštitnički raspoložen roditelj; 2. *roditelj helikopter* jest roditelj koji ima sposobnost „(brzoga) letenja“, tj. roditelj koji sve uspijeva; 3. *roditelj helikopter* jest roditelj koji se nema običaj zadržavati na jednom mjestu, tj. nezainteresiran roditelj, nedostupan svome djetetu. U upitniku su ispitanici zamoljeni da daju što detaljniju definiciju ili tumačenje sintagme, a odgovori su se kretali od kratkih i šturih do vrlo iscrpnih. Primjeri 1 – 8 ilustriraju odgovore ispitanika. Iz primjera je vidljivo da ispitanici nisu objašnjavali zašto ih je helikopter asociirao na te osobine roditelja, već se njihovi odgovori odnose na već integriran konceptualni prostor.

Primjeri 1 – 8

1. osoba koja živi prilično hektičan i užurban život, nastoji balansirati između karijere i posvećivanja svojoj djeci, uz napomenu da djeca bivaju više zanemarena
2. roditelj koji uz posao odgaja i djecu, često je u stisci s vremenom, ali uspijeva posvetiti vrijeme i obitelji
3. roditelj koji ponekad svrati vidjeti svoje dijete
4. previše brižni, posesivni roditelji
5. roditelji koji su na sto strana
6. naziv za roditelja koji sve stiže napraviti za svoje dijete
7. roditelj koji prebacuje djecu na razna mjesta gdje se odvijaju aktivnosti koje njegova djeca pohađaju
8. roditelji koji prestano bdiju nad svojim djetetom, ne dopuštajući mu da se osamostali

Zanimljivo je primijetiti da su opisi prilično općeniti i nisu vezani uz određeno polje na kojem roditelji helikopteri „djeluju“, već se odnose na opći odgojni stil roditelja.

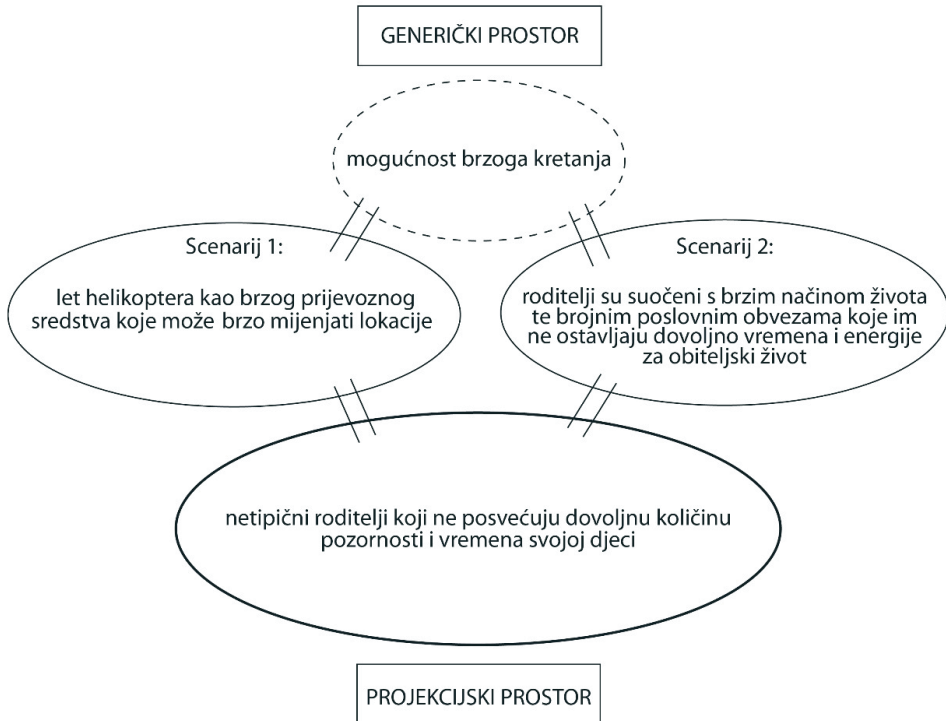
Uz način integracije koji je isti kao u engleskom jeziku, a opisan u poglavlju 4.2. (slika 5), drugi način integracije (slika 6), sudeći prema asocijacijama i definicijama ispitanika, odvija se na sljedeći način: helikopter kao prijevozno sredstvo potiče asocijacije leta i brzine te brzoga i lakoga mijenjanja lokacije. Kada riječ *helikopter* postane modifikator riječi *roditelj*, kod nekih se govornika upravo ta karakteristika helikoptera kao prijevoznoga sredstva preslikava na osobine roditelja od kojih su, osobito u današnjem svijetu, mnogi prisiljeni živjeti „brzo“, izvršavajući mnogo poslovnih i obiteljskih obveza u jednom danu, uključujući i odvoženje svoje djece na brojne izvanškolske aktivnosti. Tako se pri procesiranju sintagme *roditelj helikopter* kod 11 ispitanika (tablica 4) javlja predodžba roditelja izuzetnih sposobnosti koji, uslijed brojnih poslovnih i obiteljskih obveza, provode dane „leteći“ s mjesta na mjesto, poput helikoptera, a često i vozeći djecu s mjesta na mjesto.

Slika 6. Shematski prikaz procesa konceptualne integracije pri interpretaciji izraza roditelj helikopter sa značenjem: 'roditelj koji uspijeva izvršiti velik broj dnevnih obveza'

Kod trećega tipa mreže konceptualne integracije (slika 7) koja se odvija pri tumačenju značenja sintagme *helikopter roditelj*, riječ *helikopter* potiče aktiviranje predodžbe čestoga leta s jednoga mjesta na drugo i ta se karakteristika helikoptera kao modifikatora riječi *roditelj* preslikava na osobine onih roditelja koji često dolaze i odlaze, povremeno se brinući za dijete, uslijed nezainteresiranosti ili nedostatka vremena za roditeljske obveze, što je, u konačnici, promatrajući ulogu roditelja u životu djece, jednako nebrizi za dijete.

Kod posljednjih dvaju obrazaca konceptualne integracije, a koji su posljedica nepoznavanja originalnoga značenja sintagme, pojavile su se drukčije predodžbe roditelja u projekcijskom prostoru, no mogli bismo reći da je za konačnu integriranu predodžbu zaslužna skalarna percepcija toga imaju li određeni roditelji pojedine tipične osobine ili ih nemaju.

Slika 7. Shematski prikaz procesa konceptualne integracije pri interpretaciji izraza roditelj helikopter sa značenjem: 'nezainteresiran roditelj, roditelj koji nije dostupan djetetu'

Naime „roditelj koji leti s mjesta na mjesto“ za neke je ispitanike pozitivna predodžba, što znači da je pri konceptualnoj integraciji pojma roditeljstva prevagnulo postojanje tipičnih roditeljskih osobina (ili barem onih koje bi tipično dobar roditelj trebao imati), kao što su briga za dijete,

stavljanje djetetovih potreba ispred svojih, zrelost i mogućnost posvećivanja prave količine vremena svim svojim aktivnostima. Kod drugih se ispitanika pojavila ideja „neposjedovanja“ tih osobina, a „letenje s mjesta na mjesto“ i kratko zadržavanje „uz“ svoju djecu pojavilo se u projekcijskome prostoru kao manjak vremena za djecu, nebriga, nezainteresiranost i sl. Ako su naše konceptualizacije posljedica iskustva, sasvim je logično da različiti pojedinci s različitim znanjem o svijetu ili različitim stavovima prema sličnom znanju različito konceptualiziraju i procesiraju nepoznate jezične konstrukcije. Ne možemo reći postoji li razlika u poimanju roditeljstva u anglofonij kulturi i u Hrvatskoj, jer prema našim saznanjima ne postoje istraživanja koja se time bave. No, značaj je enciklopedijskoga znanja u tumačenju pojedinih pojava (pa tako i jezičnih) neupitan i nerijetko kulturološki uvjetovan (Kövecses, 2005). Važno je dodati i da se kod govornika koji nisu upoznati s pravim značenjem sintagme javljaju asocijacije koje se odnose na najočitiju karakteristiku helikoptera, a to je da oni lete. Iako lete i drugi objekti (avioni, baloni) i ptice, ispitanici su upravo tu osobinu uzeli kao središnju za kategoriju *helikoptera*. U ispravnome tumačenju sintagme središnja osobina kategorije jest upravo ona koja je jedna od razlikovnih osobina helikoptera u odnosu na druge leteće objekte, a to je pokretanje i let pomoću rotirajuće elise i struje zraka koja se stvara uslijed brze rotacije. U odnosu na druge leteće objekte, za helikoptere je karakteristična mogućnost letenja u mjestu, tj. duljega zadržavanja iznad iste površine ili objekta, a upravo se na toj mogućnosti temelji ispravna interpretacija figurativnoga izraza kao roditelja koji nadlijeće svoje dijete i konstantno „visi“ nad njim. No, za neke je ispitanike središnja osobina helikoptera činjenica da je on leteće prijevozno sredstvo, pa nisu interpretirali značenje u odnosu na karakteristike koje ga razlikuju od drugih prijevoznih sredstava, već upravo na osobinu leta.

4.4. Statistička analiza: rezultati

Nakon prikupljanja i kategorizacije svih podataka uslijedila je statistička analiza varijabli obuhvaćenih istraživanjem: općih podataka sudionika te tumačenja definicija. Deskriptivnom su statističkom analizom utvrđene dvije skupine sudionika s obzirom na razinu poznavanja engleskoga jezika. Test χ^2 proveden je kako bi se testirala nulta hipoteza da je ukupan uzorak definicija koje odgovaraju definicijama iz engleskoga jezika raspoređen ravnomjerno među ispitanicima s različitim stupnjem poznavanja jezika. U tablici 5 prikazana je frekvencija pojave dviju vrsta definicija kod dviju skupina govornika (više i niže razine poznavanja engleskoga jezika). Nešto više od pola ispitanika dalo je točnu definiciju sintagme *roditelj helikopter*, unatoč činjenici da je sintagma doslovan prijevod relativno novijega termina u engleskome jeziku.

Tablica 5. Tablica kontingencije: ispitanici prema načinu definiranja sintagmi i razini poznavanja EJ

Sintagma	Razina poznavanja EJ	Definicija odgovara značenju u EJ				Definicija ne odgovara značenju u EJ			
		n	ukupno n	%	ukupno %	n	ukupno n	%	ukupno %
roditelj	niža razina	18		28,1		15		23,4	
helikopter	viša razina	17	35	26,6	54,7	14	29	21,9	45,3

Kako bi se utvrdilo jesu li uočene razlike u tumačenju značenja između dviju skupina govornika engleskoga jezika statistički značajne, proveden je test χ^2 . U tablici 6 nalaze se podatci o broju ispitanika (bez ispitanika koji su dali odgovor 'ne znam'), χ^2 -vrijednosti, stupnju slobode i značajnosti (α).

Tablica 6. Test statističke značajnosti razine znanja engleskoga jezika za način definiranja sintagmi

Sintagma	n	χ^2	Stupanj slobode	Značajnost
roditelj helikopter	64	,080	1	,777

Značajnost je veća od 0,05, što znači da se ne može odbaciti nulta hipoteza prema kojoj nema razlike između dviju skupina govornika s obzirom na definiranje ciljne sintagme.

4.5. Diskusija

Iako je moguće da za određeni pojam ne postoji riječ u nekom jeziku, Haspelmath i Tadmor (2009: 46) smatraju da posuđenice nisu nužne te da je u svim jezicima moguće stvoriti nove riječi za nove pojmove. Pavlović (2015: 92), s druge strane, naglašava da se doslovan prijevod koristi kao strategija otkada je prevođenja te da su mnoge frazeološke jedinice koje se danas smatraju bogatstvom nekoga jezika ušle u jezik upravo na taj način. Drugim riječima, kalkovi mogu postati institucionalizirani, tj. prihvaćeni u postojeći korpus leksema (Quirk i sur., 1985: 1522). Slažemo se s Pavlović (2015: 75) u tvrdnji da doslovan prijevod nije prihvatljivo rješenje ukoliko novonastala sintagma ima potpuno drukčije značenje od izvorne. No, dijakronijski gledano, ponekad su kalkovi, iako možda nisu bili jedino moguće rješenje, postali dio leksika jezika cilja (npr. frazem *globalno selo* doslovan je prijevod frazema *global village* iz engleskoga jezika). U slučaju kalka koji je tema ovoga rada on se pojavljuje u dvama oblicima u medijskome prostoru, s odrednikom profila na desnoj ili lijevoj strani, od čega je prvi oblik, s odrednikom profila na lijevoj strani, prototipan za hrvatski jezik. No, pitanje je hoće li kalk u tom obliku biti prihvaćen među hrvatskim govornicima. Također, postavlja se

pitanje ne treba li možda tu složenicu u hrvatskom jeziku prevesti na drugi način, primjerice *oblijetajući roditelj*. Možda bi tada konceptualizacija sintagme kod govornika hrvatskoga jezika išla u smjeru roditelja koji pretjerano nadziru (i time štite) svoju djecu. Analiza u poglavlju 4.3. pokazala je da se kod govornika koji ne znaju originalno značenje sintagme iz ulaznoga prostora helikoptera u integracijski prostor preslikavaju neke druge osobine helikoptera (let, brzina i sl.), a ne nadlijetanje istoga mjesta i vršenje pritiska nad jednim mjestom.

Pri prevođenju izraza koji ne postoje u hrvatskome jeziku, važno je imati na umu da razumijevanje kalkova ovisi o brojnim faktorima: govornikovo dobi, stručnosti, iskustvu, interesima; o učestalosti upotrebe i njegovoj recentnosti (Turk, 2013: 329–332). Iako Turk (2003) tvrdi da poznavanje jezika izvora ne olakšava razumijevanje kalkova iz toga jezika, dva neovisna istraživanja pokazuju da je poznavanje engleskoga kao inoga jezika u korelaciji s razumijevanjem hrvatskih posuđenica iz engleskoga jezika. Pavičić Takač, Buljan i Čačija (2015) istražile su recepciju različitih vrsta replikacija (njihov termin za posuđenice) – leksičkih jedinica, kolokacija, frazeoloških jedinica i sintaktičkih struktura – i zaključili da poznavanje engleskoga jezika ima ključnu ulogu u prepoznavanju, razumijevanju i upotrebi posuđenica. Marinić i Schmidt (2017) utvrdili su da kod nekih kalkova postoji pozitivna korelacija između stupnja poznavanja engleskoga jezika i njihova razumijevanja. Ipak, kako bi govornici jezika cilja razumjeli kalkove čije značenje nije puki zbroj značenja njihovih dijelova (npr. *utrka štakora*, *majka tigrica* ili *roditelj helikopter*), nije dovoljno imati visok stupanj poznavanja jezika izvora, već je potrebno znati njihovo značenje u jeziku izvora – tek je tada moguće razumjeti kalk u jeziku cilju (Schmidt i Marinić, 2017). Sličan zaključak proizlazi i iz statističke analize u poglavlju 4.4. – otprilike polovica sudionika u istraživanju razumjela je sintagmu u njezinu izvornom značenju no to nije povezano sa znanjem engleskoga jezika. Ukoliko ne razumiju sintagmu, govornici jezika cilja konceptualiziraju značenje sintagme prema prototipnome iskustvu.

5. ZAKLJUČAK

Nekoliko je problema vezano uz kalk koji se u medijima koristi za prijevod složenice *helicopter parent* na hrvatski jezik. Prije svega, češće upotrebljavani oblik *helikopter roditelj* (prijevod riječ-za-riječ) nije prototipan za hrvatski jezik. Ukoliko se složenicu želi prevesti riječ po riječ, obrnuti bi slijed imenica bio bolji izbor u hrvatskome jeziku (*roditelj helikopter* – roditelj koji ima osobine helikoptera). Drugo, koje su to osobine helikoptera koje se pripisuju roditeljima? Bez jasnoga objašnjenja hrvatski će govornici tumačiti sintagmu na različite načine: roditelj koji se ne brine za svoje dijete, „leti“ s jednoga mjesta na drugo; roditelj koji je sposoban i sve uspijeva stići. Čak i napredni

govornici engleskoga jezika, ako nisu upoznati sa značenjem izvorne složenice, neće razumjeti značenje kalka.

Kalk, kao uobičajen fenomen u jeziku (Turk i Pavletić, 2002), prihvatljivo je rješenje ukoliko u jeziku ne postoji riječ za određeni pojam. S tim bismo se stavom složile. Ipak, smatramo da uz današnje brzo širenje informacija, kalkovi predstavljaju izazov za tvorce rječnika, jer novih je riječi i izraza svakim danom sve više. Situacija s pojavom novih riječi nije drukčija ni u engleskome jeziku – one nastaju svakodnevno, no redovito se i uvode u rječnike, što u hrvatskoj leksikografiji nije slučaj. Primjerice, *Oxford English Dictionary* to čini četiri puta godišnje (u ovome trenutku posljednji popis dodanih riječi ili drugih značenja postojećih riječi sadrži i riječi poput *everwhat*, *bi-gender*, *unknot* itd.). Sintagma *roditelj helikopter* (ili *helikopter roditelj*, kako često pišu prevoditelji na internetskim stranicama) nije dio hrvatskoga internetskoga rječnika (Hrvatski jezični portal, 2018), kao ni neki drugi, danas vrlo često upotrebljavani leksemi (npr. *globalno selo*, *transrodno*, *hešteg* i sl.). S obzirom na pojavu sintagmi *roditelj helikopter* i *helikopter roditelj* u medijskome prostoru, smatramo da ju se, kao i brojne druge kalkove (*stakleno zvono*, *utrka štakora* i sl.) treba tretirati kao eventualni novi leksem u hrvatskome jeziku ili pronaći prihvatljiviji prijevodni ekvivalent koji će biti uvršten u internetski rječnik. Internetski rječnici, uz dobar sustav potpore filologa, trebaju ići ukorak s vremenom i evidentirati nove pojave u jeziku koje su rezultat jezika u kontaktu.

LITERATURA

- Bayless, K. (2013) *What is helicopter parenting? Parents*. <http://www.parents.com/parenting/better-parenting/what-is-helicopter-parenting> (20. 5. 2018.)
- Belaj, B. i Tanacković Faletar, G. (2014) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Benczes, R. (2006) *Creative compounding in English: The semantics of metaphorical and metonymical noun-noun combinations*. Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Bendow, I. (2006) *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bujas, Ž. (2001) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Davies, M. (2008 – danas) *The Corpus of Contemporary American English: 450 million words, 1990-present*. (<http://corpus.byu.edu/coca/>)
- Fauconnier, G. (1985) *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: MIT Press.
- Fauconnier, G. i Turner, M. (1998) Conceptual integration networks. *Cognitive Science* 22 (2), 133–187.
- Fauconnier, G. i Turner, M. (2002) *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
- Filipović, R. (1986) *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU i Školska knjiga.
- Filipović, R. (1992) *Englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Haspelmath, M. i Tadmor, U. (2009) *Loanwords in the world's languages: a comparative handbook*. New York: De Gruyter Mouton.
- Haugen, E. (1956) *Bilingualism in the Americas: a Bibliography and Research Guide*. Alabama: University of Alabama Press.

- „Helicopter parent.“ Cambridge Dictionary © Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/helicopter-parent> (20. 5. 2018.)
- „Helicopter parent.“ Collins Dictionary. Copyright © HarperCollins Publishers. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/helicopter-parent> (20. 5. 2018.)
- „Helicopter parent.“ Merriam-Webster Dictionary © 2018 Merriam-Webster, Incorporated. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/helicopter%20parent> (20. 5. 2018.)
- „Helicopter parent.“ Oxford Learner’s Dictionaries © Oxford University Press. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/helicopter-parent?q=helicopter+parent> (20. 5. 2018.)
- Hrvatski jezični portal (2018) Znanje/ Srce. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (20. 5. 2018.)
- Kövecses, Z. (2005) *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2006) *Language, mind, and culture: a practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Jakubiček, M., Kilgarriff, A., Kovář, V., Rychlý, P. i Suchomel, V. (2013) The TenTen corpus family. U *7th International Corpus Linguistics Conference CL*, 125–127.
- Langacker, R. W. (1987) *Foundations of cognitive grammar, Volume 1, Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (1991) *Concept, image, symbol: the cognitive basis of grammar* (2. izd.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R.W. (2003) Constructions in Cognitive Grammar. *English Linguistics* 20, 41–83.
- Langacker, R. W. (2008) *Cognitive grammar: A basic introduction*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, R. W. (2009) *Investigations in cognitive grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ljubešić, N. i Klubička, F. (2014) {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*. Gothenburg, Sweden.
- Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž. i Venturin, R. (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Marinić, I. (2015) *Konstrukcija i konceptualizacija u višejezičnom umu*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek. (doktorska disertacija)
- Marinić, I. i Schmidt, G. (2017) Can a tigress change her stripes? On the comprehension of metaphor-based phraseological calques. U Baicchi, A. i Pinelli, E. (ur.) *Conceptual Modeling in Language and Discourse across Cultures*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 153–170.
- Marković, I. (2008) Hrvatska apozitivna sintagma i sintaksa imêna. *Folia onomastika Croatica* 17, 119–137.
- Matovac, D. i Tanacković, G. (2009) TCM i CIT – dvije suprotstavljene teorije ili krajnje točke istoga procesa? *Jezikoslovlje* 10 (2), 133–151.
- Pavičić Takač, V., Buljan, G. i Čačija, R. (2015) Croatian and English in contact: „Evribadi spiks ingliš“, but do we understand Croatian? U Cergol Kovačević, K. i Udier, S. L. (ur.) *Multidisciplinary Approaches to Multilingualism. Proceedings from the CALS Conference 2014*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 51–74.
- Pavlović, N. (2015) *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. i Svartvik, J. (1985) *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Schmidt, G. i Marinić, I. (2017) Metaphor-based Calques in Croatian Mass Media. *ExELL (Explorations in English Language and Linguistics)* 4 (1), 15–40.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tadić, M. (2009) New version of the Croatian National Corpus. U Hlaváčková, D.H. (ur.) *After Half a Century of Slavonic Natural Language Processing*. Brno: Masaryk University, 199–205.
- Taylor, J. (2002) *Cognitive grammar*. New York: Oxford University Press.
- The British National Corpus*, version 3 (BNC XML Edition) (2007) Distributed by Bodleian Libraries,

- University of Oxford, on behalf of the BNC Consortium. <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> (20. 5. 2018.)
- Turk, M. (2003) Razumljivost i stilističke značajke kalkova. *Fluminensia* 15(1), 9–24.
- Turk, M. (2013) *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: Prilog lingvistički jezičnih dodira*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Turk, M. i Pavletić, H. (2002) Kalkovi u hrvatskim dvojezičnim i višejezičnim rječnicima. *Filologija* 38–39, 263–273.
- Turner, M. (2007) Conceptual integration. U Geeraerts, D. i Cuckyens, H. (ur.) *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 377–393.
- Turner, M. i Fauconnier, G. (1995) Conceptual integration and formal expression. *Metaphor and Symbolic Activity*, 10 (3), 183–204.
- Turner, M. i Fauconnier, G. (2000) Metaphor, metonymy, and binding. U Barcelona, A. (ur.) *Metonymy and metaphor*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 133–145.
- Vijeće Europe (2001) ZEROJ – Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, ocjenjivanje. http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elp-reg/Source/Key_reference/CEFR_EN.pdf (20. 5. 2018.)

TRANSLATING *HELICOPTER PARENT* INTO CROATIAN: AN (UN)NECESSARY CALQUE

There are two translation equivalents of the compound *helicopter parent* that appear in Croatian online media: *helikopter roditelj* and *roditelj helikopter*. There are a few issues to be discussed here. First, *helikopter roditelj* has been used more often despite the non-prototypical word order in Croatian. We analyse this using cognitive grammar tools. Secondly, it is unclear to Croatian speakers which helicopter properties are given to parents, so speakers attribute different meanings to this calque, e.g. a parent not taking care of their child or a parent who manages to do a lot of things at once, whereas the real meaning is 'an overprotective parent'. Conceptualisations of these meanings are analysed using the Theory of Conceptual Integration. Through statistical analysis we show that being an advanced English speaker is not a prerequisite for the understanding of the Croatian calque. It is therefore necessary to publish an appropriate translation equivalent in online Croatian dictionaries. Moreover, this needs to be done for other calques that appear in the Croatian language daily.

Keywords: *calque, conceptualisation, foreign language, dictionary*